

สตถา “อุทกํ เต ตาปิตํ ปารีเลยยกาติ วตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา นหายติ ฯ

อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ว่า “ดูก่อนปารีเลยยกะ อ.น้ำ อันเจ้า ให้อ้อนแล้วหรือ” ดังนี้ เสด็จไปแล้ว (ในที่) นั้น ย่อมทรงสรง ฯ

อถสฺส นานาวิธานิ ผลานิ อาหริตฺวา เทติ ฯ

ครั้งนั้น (อ.ช้างตัวประเสริฐ นั้น) นำมาแล้ว ซึ่งผลไม้ ท. อันมีอย่างต่าง ๆ ย่อมถวาย (แก่พระศาสดา) พระองค์นั้น ฯ

ยทา ปน สตฺถา คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสติ; ตทา สตฺถุ ปตฺตจิวรมาทาย กุมฺภะ ปติฏฺฐาเปตฺวา สตฺถารา สทุธิเยว คจฺจนติ ฯ

ก็ ในกาลใด อ.พระศาสดา ย่อมเสด็จเข้าไป สู่บ้าน เพื่อก่อนข้าว, ในกาลนั้น (อ.ช้างตัวประเสริฐ นั้น) ถือเอาแล้ว ซึ่งบาตร และจีวร ของพระศาสดา (ยังบาตรและจีวร) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว บนกระพอง ย่อมไป กับ ด้วยพระศาสดานั้นเทียว ฯ

สตฺถา คามุปจารํ ปตฺวา “ปารีเลยยก อโธ ปฏฺฐาย ตยา คนฺตํ น สกฺกา, อาหระ เม ปตฺตจิวรํ นติ อาหระเปตฺวา คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสติ ฯ

อ.พระศาสดา เสด็จถึงแล้ว ซึ่งอุปจารแห่งบ้าน (ตรัสแล้ว) ว่า “ดูก่อนปารีเลยยกะ อันเจ้า ไม่อาจ เพื่ออันไป จำเดิม (แต่ที่) นี้, (อ.เจ้า) จงนำมา ซึ่งบาตรและจีวร ของเรา” ดังนี้ (ยังช้างตัวประเสริฐ นั้น) ให้นำมาแล้ว ย่อมเสด็จเข้าไป สู่บ้าน เพื่อก่อนข้าว ฯ

โสปี ยาว สตฺถุ นิกุมมนา ตตฺเถว จตฺวา สตฺถุ อาคมกฺกาละ ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา บุริมมยฺเณว ปตฺตจิวรํ คเหตุวา วสณฺฺจายเน โอตฺตารตฺวา วตฺตํ ทสฺเสตฺวา สาขาย วิชฺติ, รตฺตี วาลมิกปริปนฺถนิวารณตฺถํ มหนตํ ทณฺฑํ โสณฺฺทนาย คเหตุวา “สตฺถารํ รกฺขิสฺสามิตี ยาว อรุณคฺคมนา วสณฺทสฺส อนฺตรนฺตเร วิจรติ ฯ

(อ.ช้างตัวประเสริฐ) แม่นั้น ยืนอยู่แล้ว (ในที่) นั้นนั้นเทียว เพียงไร แต่อันเสด็จออก แห่งพระศาสดา กระทำแล้ว ซึ่งการต้อนรับ ในกาลเป็นที่เสด็จมา แห่งพระศาสดา ถือเอาแล้ว ซึ่งบาตรและจีวร โดยนัยอันมีในก่อนนั้นเทียว (ยังบาตรและจีวร) ให้ข้ามลงแล้ว ในที่ที่เป็นที่ประทับอยู่ แสดงแล้ว ซึ่งวัตร ย่อมพัด ด้วยกิ่งไม้, (อ.ช้างตัวประเสริฐนั้น) ถือเอาแล้ว ซึ่งท่อนไม้ อันใหญ่ ด้วยวง เพื่ออันห้ามซึ่งอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบแต่เนื้อร้าย ในราตรี ย่อมเที่ยวไป ในระหว่าง และระหว่าง แห่งซุ้มแห่งป่า เพียงไร แต่อันขึ้นไปแห่งอรุณ (ด้วยอันคิด) ว่า “(อ.เรา) จักรักษา ซึ่งพระศาสดา” ดังนี้ ฯ

ตโธ ปฏฺฐายเยว กิร โส วสณฺโท รกฺขิตฺวานสณฺโท นาม ชาโต ฯ

ได้ยืนว่า อ.ซุ้มแห่งป่า นั้น ชื่อว่า เป็นซุ้มแห่งป่าอันซึ่งรักษาแล้ว เกิดแล้ว จำเดิม (แต่กาล) นั้นนั้นเทียว ฯ

อรุณะ อุคฺคเต, มุโขทกทานํ อาทิ กตฺวา เตเนว อุปาเยน สพฺพวตฺตานิ กโรติ ฯ

ครั้นเมื่ออรุณ ขึ้นไปแล้ว, (อ.ช้างตัวประเสริฐนั้น) ย่อมกระทำ ซึ่งวัตรทั้งปวง ท. โดยอุบาย นั้นนั้นเทียว กระทำ ซึ่งการถวายซึ่งน้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งพระพักตร์ให้ เป็นต้น ฯ

(P55) อถโก มกุกโณ ตํ หตฺถี อญฺญาจาย สมญฺญาจาย ตถาคตสฺส อภิสมาจาริกํ กโรนฺตํ ทิสฺวา “อหิปี กิณฺณจิวหา กริสฺสามีติ วิจฺจนฺโต เอกทิวสํ นิมฺมกฺขิกํ ทณฺฑกมรฺฐปฺปญฺญํ ทิสฺวา ทณฺฑกํ ภณฺณชิตฺวา ทณฺฑกเกเนว สหฺมึ มรฺฐปฺปญฺญํ สตฺถุสนฺตํ หริตฺวา กทฺธิปตฺตํ ฉินฺทิตฺวา ตตฺถ จเปตฺวา อทาลิ ๑

ครั้งนั้น อ.ลิง ตัวหนึ่ง เห็นแล้ว ซึ่งข้าง นั้น ตัวลุกขึ้นแล้ว ลุกขึ้นพร้อมแล้ว กระทำอยู่ ซึ่งอภิสมาจาริกวัตร แก่พระตถาคต (คิดแล้ว) ว่า แม่่อ.เรา จักกระทำ (ซึ่งวัตร) อะไร ๆ นั้นเทียว ดังนี้ เทียวไปอยู่ เห็นแล้ว ซึ่งรวงแห่งฝั่มที่ท่อนไม้ อันมีตัว ฝั่มออกแล้ว ในวันหนึ่ง หักแล้ว ซึ่งท่อนไม้ นำไปแล้ว ซึ่งรวงแห่งฝั่ม กับ ด้วยท่อนไม้นั้นเทียว ลู่อ่านัก ของพระศาสดา ตัดแล้ว ซึ่งใบแห่งกล้วย วางไว้แล้ว (บนใบแห่งกล้วย) นั้น ได้ถวายแล้ว ๑

สตฺถา คณฺหิ ๑

อ.พระศาสดา ทรงรับแล้ว ๑

มกุกโณ “กริสฺสตี นุ โข ปริโณคํ น กริสฺสตีติ โอลฺลเกนฺโต คเหตฺวา นิสินฺนํ ทิสฺวา “กึ นุ โขตี จินฺนเตตฺวา ทณฺฑกโกฏฺฐิ คเหตฺวา ปริวตเตตฺวา อุปชาเรนฺโต อญฺฐกานิ ทิสฺวา ตานิ สณฺนิกํ อปเนตฺวา ปุณฺ อทาลิ ๑

อ.ลิง แลดูอยู่ (ด้วยอันคิด) ว่า “(อ.พระศาสดา) จักทรงกระทำ (ซึ่งการเสวย) หรือหนอแล (หรือว่า อ.พระศาสดา) จักไม่ทรงกระทำ ซึ่งการเสวย” ดังนี้ เห็นแล้ว (ซึ่งพระศาสดา) ผู้ทรงรับแล้ว ประทับนั่งแล้ว คิดแล้ว ว่า “อ.อะไร หนอแล” ดังนี้ จับแล้ว ซึ่งปลายแห่งท่อนไม้ (ยังปลายแห่งท่อนไม้) ให้เป็นไปรอบแล้ว ไคร่ครวญอยู่ เห็นแล้ว ซึ่งตัวอ่อน ท. นำไปปราศแล้ว (ซึ่งตัวอ่อน ท.) เหล่านั้น ค่อย ๆ ได้ถวายแล้ว อีก ๑

สตฺถา ปริโณคมกาลี ๑

อ.พระศาสดา ได้ทรงกระทำแล้ว ซึ่งการเสวย ๑

โส ตฺถุจฺจมานโส ตํ ตํ สาขํ คเหตฺวา นจฺจนฺโต อญฺจาลิ ๑

(อ.ลิง) นั้น ตัวมีใจยินดีแล้ว จับแล้ว ซึ่งกิ่งไม้ นั้น นั้น ได้ยื่นพ้อนอยู่แล้ว ๑

อถสฺส คหิตสาขาปี อุกกนฺตสาขาปี ภิชฺชิ ๑

ครั้งนั้น อ.กิ่งไม้ (อันลิง) นั้น จับแล้วก็ดี อ.กิ่งไม้ (อันลิง นั้น) เหยียบแล้วก็ดี หักแล้ว ๑

โส เอกสฺมี ขาณฺมตฺถเก ปตฺติตฺวา, นิพฺพิทฺรคตฺโต ปสนฺเนเนว จิตฺเตน กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน ตีสโยชนิกเก กนกวิมานเณ นิพฺพตฺติ, อจฺจราสทสฺสปริวโร อโหสิ ๑

(อ.ลิง) นั้น ตกไปแล้ว บนที่สุดแห่งท่อนไม้ แห่งหนึ่ง เป็นสัตว์มีตัวอันต่อไม้แห่งแล้ว (เป็น) มีจิต อันเลื่อมใสแล้วนั้นเทียว กระทำแล้ว ซึ่งกาละ บังเกิดแล้ว ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง อันประกอบแล้วด้วยโยชนสามสิบ ในภาพชื่อว่าดาวดึงส์, เป็นผู้ม้วนแห่งนางอัปสรเป็นบริวาร ได้เป็นแล้ว ๑

ตถาคตสฺส ตตฺถ หตฺถินาเคน อุပ္ภุจฺจยฺมานสฺส วสนฺนาโว สกฺลชฺมพุทฺธิเป ปากโณ อโหสิ ๑

อ.ความเป็นคืออันประทับอยู่ แห่งพระตถาคต ผู้อันช้างตัวประเสริฐ บำรุงอยู่ (ในซังแห่งป้าชื่อว่ารักขิตวัน) นั้น เป็นสภาพปรากฏแล้ว ในชมพูทวีปทั้งสิ้น ได้เป็นแล้ว ฯ

สาวตถินครโต “อนาถปิณฑโก วิสาขา มหาอุปาลิกาติ เอวมาทีนิ มหากุลานิ อานนทตเถรสส สาสนํ ปทีณิสฺส “สตถารํ โน ภนเต ทสเสถาติ ฯ

อ.ตระกูลใหญ่ ท. มีอย่างนี้ คือ อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ, อ.นางวิสาขา ผู้มหาอุปาลิกา เป็นต้น ส่งไปแล้ว ซึ่งข่าวสาสน์ แก่พระเถระชื่อว่าอานนท์ จากพระนครชื่อว่าสาวตถิ (มีอันให้รู้) ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อ.ท่าน) ขอจงแสดง ซึ่งพระศาสนา แก่เรา ท. ดังนี้ (เป็นเหตุ) ฯ

ทิสาวาสีโนปิ ปญจสตา ภิกขุ วุตถวสฺสา อานนทตเถรํ อุปสงกมิตฺวา “จิสฺสสุตา โน อาวุโส อานนท ภควโต สมมุขา ฐมมิกถา; สาธุ มยํ อาวุโส อานนท ลมฺภายาม ภควโต สมมุขา ฐมมิกถํ สวณายาติ ยาจิสฺส ฯ

อ.ภิกษุ ท. ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ แม่ผู้อยู่ในทิศโดยปกติ ผู้มีกาลฝนอันอยู่แล้ว เข้าไปหาแล้ว ซึ่งพระเถระชื่อว่าอานนท์ อ้อนวอนแล้ว ว่า “ดูก่อนอานนท์ ผู้มีอายุ อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ต่อพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า อันเรา ท. ฟังแล้ว ลืมนานาน, ดูก่อนอานนท์ ผู้มีอายุ ดังเรา ท. ขอโอกาส อ.เรา ท. ฟังได้ เพื่ออันฟัง ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ต่อพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า” ดังนี้ ฯ

เถโร เต ภิกขุ อาทาย ตตฺถ คนฺตฺวา “เตมาสํ เอกวิหาริโน (P56) ตถาคตสฺส สนฺติกํ เอตตเกหิ ภิกขุหิ สทฺธิ อุปสงกมิตํ อยุตฺตนติ จินฺตเตวา เต ภิกขุ พหิ จเปตฺวา เอกโกว สตถารํ อุปสงกมิ ฯ

อ.พระเถระ พาเอาแล้ว ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ไปแล้ว (ในที่) นั้น คิดแล้ว ว่า “อ.อัน (อันเรา) เข้าไป สู่สำนัก ของพระตถาคต ผู้ประทับอยู่พระองค์เดียวโดยปกติ ตลอดประชุมแห่งเดือนสาม กับ ด้วยภิกษุ ท. ผู้มีประมาณเท่านี้ ไม่ควรแล้ว” ดังนี้ พักไว้แล้ว ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ในภายนอก ผู้ผู้เดียวเที่ยว เข้าไปเฝ้าแล้ว ซึ่งพระศาสดา ฯ

ปาริเลยยโก ตํ ทิสฺวา ทนฺทกํ อาทาย ปกฺขนฺหิ ฯ

อ.ข้าเชื่อว่าปารีไลยกะ เห็นแล้ว (ซึ่งพระเถระ) นั้น ถือเอาแล้ว ซึ่งท่อนไม้ แล่นไปแล้ว ฯ

สตถา โอลิเกตฺวา “อเปหิ ปาริเลยยก, มา นิวารยิ; พุทฺธูปฏฺฐาโก เอสติ อาห ฯ

อ.พระศาสดา ทรงแลดูแล้ว ตรัสแล้ว ว่า “ดูก่อนปารีไลยกะ (อ.เจ้า) จงหลีกเลี่ยง, (อ.เจ้า) อย่าห้ามแล้ว, (อ.ภิกษุ) นั้น เป็นพุทธอุปัฏฐาก (ย่อมเป็น)” ดังนี้ ฯ

โส ตตฺถเถว ทนฺทํ ฉนฺทเตตฺวา ปตฺตจิวรปฏิคฺคหณิ อาปฺจุหิ ฯ

(อ.ข้า) นั้น ทิ้งแล้ว ซึ่งท่อนไม้ (ในที่) นั้นนั้นเที่ยว งามโดยเอื้อเพื่อแล้ว ซึ่งการรับเฉพาะซึ่งบาตรและจีวร ฯ

เถโร นาทาสิ ฯ

อ.พระเถระ ไม่ได้ให้แล้ว ฯ

นาโค “สเจ อุกคหิตวตฺโต ภวิสฺสติ, สตถุ นิสฺสึทฺทปาสาณผลเก อตฺตโน ปริกฺขารํ น จเปสฺสตีติ จินฺตลลิตี ๑

อ.ช้างตัวประเสริฐ คิดแล้ว ว่า “ถ้า (อ.ภิกษุนี้) เป็นผู้มัวตรอันเรียนเอาแล้ว จักเป็นไซ้, (อ.ภิกษุนี้) จักไม่วางไว้ ซึ่ง
บริขาร ของตน บนแผ่นแห่งหินเป็นที่ประทับนั่ง ของพระศาสดา” ดังนี้ ๑

เถโร ปตฺตจิวรํ ภูมิมิ จเปลลิตี ๑

อ.พระเถระ วางไว้แล้ว ซึ่งบาตรและจีวร บนภาคพื้น ๑

วตฺตสมฺปนฺนา หิ ครุณํ อาสเน วา สยเน วา อตฺตโน ปริกฺขารํ น จเปนฺตลลิตี ๑

จริงอยู่ (อ.ชน ท.) ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวัตร ย่อมไม่วางไว้ ซึ่งบริขาร ของตน บนที่เป็นที่นั่ง หรือ หรือว่า บนที่เป็นที่นอน
ของครู ท. ๑

โส ตํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต อโหสิ ๑

(อ.ช้างตัวประเสริฐ) นั้น เห็นแล้ว (ซึ่งอาการ) นั้น เป็นผู้มึนจิตเลื่อมใสแล้ว ได้เป็นแล้ว ๑

เถโร สตถารํ วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสึทฺทลลิตี ๑

อ.พระเถระ ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา นั่งแล้ว ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง ๑

สตถา “อานนฺท เอกโกว อาคโตสฺสิตี ปุจฺฉิตฺวา ปญฺจสเถหิ ภิกฺขุหิ สหฺมึ อาคตภาวํ สุตฺวา “กุหิ ปน เตหิ วตฺวา,
“ตุมหากํ จิตฺตํ อชานนฺเต พหิ จเปตฺวา อาคโตมฺหิตี วุตฺเต, “ปฏฺโกสํสาหิ เตหิ อาห ๑

อ.พระศาสดา ตรัสถามแล้ว ว่า “ดูก่อนอานนท (อ.เธอ) ผู้ผู้เดียวเที่ยว เป็นผู้มาแล้ว ย่อมเป็น (หรือ)” ดังนี้ ทรงสดับแล้ว
ซึ่งความที่ (แห่งพระเถระ) เป็นผู้มาแล้ว กับ ด้วยภิกษุ ท. ผู้มีรอยทำเป็นประมาณ ตรัสแล้ว ว่า “ก็ (อ.ภิกษุ ท.) เหล่านั้น
(ย่อมอยู่) (ในที่) ไหน” ดังนี้, (ครั้งเมื่อคำ) ว่า “(อ.ข้าพระองค์) ไม่ทราบอยู่ ซึ่งพระทัย ของพระองค์ พักไว้แล้ว ใน
ภายนอก เป็นผู้มาแล้ว ย่อมเป็น” ดังนี้ (อันพระเถระ) กราบทูลแล้ว, ตรัสแล้ว ว่า “(อ.เธอ) จงเรียกมา (ซึ่งภิกษุ ท.)
เหล่านั้น” ดังนี้ ๑

เถโร ตถา อกาลิ ๑

อ.พระเถระ ได้กระทำแล้ว เหมือนอย่างนั้น ๑

เต ภิกฺขุ อาคณฺตฺวา สตถารํ วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสึทฺทลลิตี ๑

อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น มาแล้ว ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา นั่งแล้ว ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง ๑

สตถา เตหิ สหฺมึ ปฏฺฐิสถารํ กตฺวา, เตหิ ภิกฺขุหิ “ภณฺเต ภควา พุทฺธสฺสุมมาโล เจว ชตฺตยิสฺสุมมาโล จ, ตุมฺเหหิ
เตมาลํ เอกเกหิ ติฏฺฐจฺนเตหิ นิสฺสึทฺทเตหิ จ ทุกฺกํ กตํ; วตฺตปฏฺฐิตฺตการโกปิ มุโขทกทายโกปิ นาโหสิ มณฺเฑติ

วุดเต, “ภิกขเว ปาโรละยกหตติกา มม สพุพกิจจานิ กทานิ, เอวรูปิ หิ สหายกั ลภานเตน เอกโต วสิตุํ ยุตตุํ, อลภนตสฺส เอกจาริกภาโว เสยฺโยติ วตฺวา อีมา (P57) นาควคฺเค ติสฺโส คาถาโย อภาลี

อ.พระศาสดา ทรงกระทำแล้ว ซึ่งปฏิสันถาร กับ (ด้วยภิกษุ ท.) เหล่านั้น, (ครั้นเมื่อคำ) ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระพุทธรเจ้าผู้ละเอียดอ่อนดด้วยนั้นเทียว เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อนดด้วย (ย่อมเป็น), (อ.กรรม) อันอันบุคคลกระทำได้โดยยาก อันพระองค์ ผู้พระองค์เดียว ผู้ประทับยืนอยู่ด้วย ผู้ประทับนั่งอยู่ด้วย ตลอดประชุมแห่งเดือนสาม ทรงกระทำแล้ว, (อ.บุคคล) ผู้กระทำซึ่งวัตรและวัตรตอบก็ดี (อ.บุคคล) ผู้ถวายซึ่งน้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งพระพักตร์ก็ดี เห็นจะ ไม่ได้มีแล้ว ดังนี้ อันภิกษุ ท. เหล่านั้น กราบทูลแล้ว, ตรัสแล้วว่า ดูกัอนภิกษุ ท. อ.กิจทั้งปวง ท. ของเรา อันข้างชื่อว่าปาโรละยกะ กระทำแล้ว, จริงอยู่ อ.อัน (อันบุคคล) ผู้ได้อยู่ ซึ่งสหาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อยู่ โดยความเป็นอันเดียวกัน ควรแล้ว, อ.ความที่ (แห่งบุคคล) ผู้ไม่ได้้อยู่ (ซึ่งสหาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป) เป็นผู้มีการเที่ยวไปแห่งบุคคลผู้เดียวเป็นปกติเทียว เป็นสภาพประเสริฐกว่า (ย่อมเป็น) ดังนี้ ได้ตรัสแล้ว ซึ่งพระคาถา ท. สาม ในนาควรรค เหล่านี้ว่า